

שנאה וגזענות: זכויות - בתנאי שאתם לא "אחרים"

במחצית השנה החולפת החלה את פעילותה יחידת "עוז", המחליפה את משטרת ההגירה, והגברו מאוד פעולות האכיפה נגד מבקשי מקלט ומהגרי עבודה השוהים בישראל.⁸⁰ שוב הואשמו מהגרי העבודה בגרימת אבטלה, אף על פי שמדינת ישראל היא שהזמינה אותם, ועדיין מזמינה אותם באלפיהם, לעבוד בענפי תעסוקה שנזנחו על-ידי כוח העבודה המקומי - סיעוד, חקלאות ובניין. פעולות האכיפה לוו בהתבטאויות קשות של פקחי היחידה ושל גורמים נוספים כלפי האזרחים הזרים השוהים בישראל, עד כדי הומניזציה שלהם. כך, הובאו בכתבה בעיתון מעריב ובאתר ynet התבטאויותיהם של פקחי יחידת "עוז" על מהגרי העבודה: "פורצים, נרקומנים, יושבים ברחוב"; "הם מזהמים את המדינה בסמים ומחלות ולוקחים מקומות עבודה למובטלים שלנו [...] הם באים ונשארים וגם מביאים ילדים [...] זיהום ולכלוך [...] הם יכולים להדביק במחלות. עושים שוטים וגניבות".⁸¹ בהתייחסם למעצר מהגרי העבודה השתמשו הפקחים שהתראיינו לכתבה במלים כגון "לקטוף", "ללקט", "לאחסן", "להעמיס", "לאפסן" - כאילו היה מדובר בסחורה ולא בבני אדם. עוד דווח בתקשורת כי עם הקמתה של יחידת "עוז" איחל פקיד בכיר במשרד הפנים הצלחה לעובדיה במילים "ובערת הרע מקרבך".⁸² במקרה אחר פרסם משרד הפנים הודעה על לכידתו של תושב זר החולה בצרעת שהועסק במסעדה בהרצליה; בהודעה המגמתית, שפורסמה בניגוד לדין ואשר כל מטרתה להפחיד ולהשניא, נשמטו הפרטים הרפואיים המעידים על כך שהאדם מטופל, שמחלתו אינה מדבקת ושהוא אינו מהווה כל סכנה לציבור.⁸³ בתקשורת פורסמו גם דברים של שר הפנים אלי ישי, ולפיהם מהגרי העבודה "ביאו איתם שלל מחלות".⁸⁴

על רקע האווירה הקשה, נקודת אור משמעותית היא המחאה הציבורית שהתעוררה בעקבות מאמצי הגירוש המוגברים. פעילי זכויות אדם חברו לפליטים, למהגרי עבודה ולאזרחים מן השורה בהפגנות מחאה; נשיא המדינה, שרים וחברי כנסת הביעו התנגדות למדיניות משרד הפנים בנושא גירוש ילדים של מהגרי עבודה, והביעו תמיכה בהסדרת מעמדם;⁸⁵ וחברי מועצה בעירויות ירושלים ותל אביב שיגרו מכתבים מרגשים שבהם

80 ראו למשל: דנה ויילר-פולק, **65% מעצורי רשות ההגירה - פליטים מדיניים**, 20.7.09, הארץ online, <http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/1101501.html>;

דנה ויילר-פולק, **דו"ח יחידת עוז: 700 עובדים זרים נעצרו, 2,400 עזבו מרצון**, 19.10.09, הארץ online, <http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/1122064.html>.

81 ליאת שלזינגר, **עונת הצייד: שבוע בשטח עם יחידת עוז, nrg-מעריב**, 8.8.09, <http://www.nrg.co.il/online/1/ART1/926/528.html?hp=1&loc=3&tmp=7961>.

82 דנה ויילר-פולק, **מייל לעובדי רשות ההגירה: "ובערת הרע מקרבך"**, 7.7.09, הארץ online, <http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/1098432.html>.

83 רוני לינדר-גנץ, **מי כאן המצורע**, 11.8.09, הארץ online, http://www.haaretz.com/hasite/pages/ShArt.jhtml?itemNo=1106832&contrassID=2&subContrassID=6&sbSu_bContrassID=0; רן כהן, **האמת מאחורי חולה הצרעת בהרצליה**, ynet, 11.8.09, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3760243,00.html>.

84 אייל דץ, **מסתמן: יידחה גירוש ילדי העובדים הזרים**, walla, 31.10.09, <http://news.walla.co.il/?w=/90/1599189>.

85 כך, למשל, שר החינוך גדעון סער הגיש לממשלה הצעת החלטה נגד גירוש ילדים השוהים בארץ שלא כחוק והוריהם (ראו למשל: http://www.iba.org.il/bet/?entity_code=554637). חבר הכנסת ניצן הורוביץ הגיש הצעת חוק שמטרתה לאסור על מעצר קטינים לצורך גירושם (ראו למשל: <http://www.acri.org.il/Story.aspx?id=2202>). נשיא המדינה שמעון פרס פנה לשר הפנים אלי ישי בקריאה שלא לגרש ילדים של מהגרי עבודה (ראו למשל: סמדר פלד ואורן אהרוני, **ישי נכנע: הפליטים יוכלו להשתכן גם במרכז הארץ**, החדשות 2 - mako מבית קשת, 30.7.09, <http://www.mako.co.il/news-israel/education/Article-de4e3d9912cc221004.htm>).

הצהירו על תמיכתם בפליטים, במבקשי המקלט ובמהגרי העבודה השוהים בתחומי עריהם, והודיעו כי פקחי יחידת "עוז" אינם רצויים בשטח.⁸⁶ לנוכח המחאה הציבורית בוטל "נוהל חדרה-גדרה", שאסר על מבקשי מקלט לשהות באזור המרכז, אלא רק מצפון לחדרה או מדרום לגדרה;⁸⁷ מעבר לעצם הפגיעה בחופש התנועה של מבקשי המקלט ומניעת גישתם לשירותים חיוניים, העביר נוהל זה גם מסר משפיל של הרחקה והדרה. ביולי 2009 הודיע ראש הממשלה, בנימין נתניהו, על דחיית גירוש ילדיהם של מהגרי העבודה השוהים בארץ שלא כחוק למשך שלושה חודשים,⁸⁸ שבמהלכם תגובש מדיניות לטיפול בילדים הזרים ובהוריהם. תקופה זו הוארכה לאחרונה עד לתום שנת הלימודים.⁸⁹ עד כה לא גובשה מדיניות - לא בעניין הטיפול בפליטים ובמבקשי מקלט ולא בעניין מתן מעמד לילדי אזרחים זרים שנולדו בארץ. כך ממשיכה המדינה בדרכה - רדיפת מהגרי העבודה ומתן פתרונות זמניים ונקודתיים כשהיא נלחצת אל הקיר. מן הראוי היה שהמדינה תתווה מדיניות הגירה ברורה וראויה,⁹⁰ תבטל את "הסדר הכבילה" ותאבק בתופעת "הדלת המסתובבת",⁹¹ שבעטיים מובאים לישראל עוד ועוד מהגרי עבודה, מאבדים את מעמדם, מגורשים, ותחתיהם מובאים מהגרי עבודה אחרים.

שנאה וגזענות לא נעצרות במקום אחד. הן הופנו בשנה האחרונה לא רק כלפי "זרים", אלא גם כלפי קבוצות שונות בתוך החברה הישראלית - חברה מרובת שסעים ומחלוקות. בסקר עיתון הארץ שפורסם באוגוסט 2009 דווח על רמה גבוהה יחסית של חוסר סובלנות כלפי רוב המגזרים בחברה הישראלית - ערבים, אנשים ממוצא אתיופי או רוסי, חרדים ומתנחלים - ועל רגשות שליליים בין הקבוצות השונות.⁹² עוד מדווח בסקר על תחושה של הנשאלים, שהמגזר שהם משתייכים אליו הוא קרוב להסתה, ובה בעת, על חוסר סובלנות שהם עצמם מגלים ביחס למגזרים אחרים. על-פי מדד הדמוקרטיה לשנת 2009 של המכון הישראלי לדמוקרטיה, שהוקדש השנה לציון עשרים שנה לתחילת העלייה מברית המועצות, פיתח הציבור הוותיק שורה של סטראוטיפים שליליים בנוגע ליהדותם של העולים ולעלייה ברמת הפשע במדינה. כשליש מהציבור הוותיק,

86 ראו דיווחים על מכתביהם של ד"ר מאיר מרגלית, חבר מועצת עיריית ירושלים, ושל אסף זמיר, סגן ראש עיריית תל אביב, למפקד יחידת "עוז": **65% מעצורי רשות הגירה - פליטים מדיניים**, ה"ש 80 לעיל; יואב זיתון, **"ילדי הפליטים יודעים מי היו הרצל וביאליק"**, mynet, 29.7.09, <http://www.mynet.co.il/articles/0,7340,L-3753929,00.html>

87 ביולי 2009 הוגשה עתירה של ארגוני זכויות אדם, ובהם **האגודה לזכויות האזרח**, נגד הנוהל. בעקבות הודעת שר הפנים על ביטולו, ולאחר שחרורם של כ-250 אזרחים זרים שנעצרו בשל הפרת הנוהל, נמחקה העתירה. <http://www.acri.org.il/Story.aspx?id=2197>

88 **הודעה לעיתונות בעניין עובדים השוהים בישראל שלא כחוק**, משרד ראש הממשלה, 30.7.09, <http://www.pmo.gov.il/PMO/Communication/Spokesman/2009/07/spokeimm300709.htm>

89 **החלטת ראש הממשלה בעניין שוהים בלתי חוקיים בארץ**, משרד ראש הממשלה, 1.11.09, <http://www.pmo.gov.il/PMO/Communication/Spokesman/2009/11/spoovdim011109.htm>

90 ראו: **עקרונות להסדר העסקתם של מהגרי עבודה בישראל, קו לעובד, האגודה לזכויות האזרח, מוקד סיוע לעובדים זרים, רופאים לזכויות אדם, מרכז אדוה והתכנית למשפט ולרווחה באוניברסיטת תל אביב**, אוגוסט 2009, <http://www.acri.org.il/pdf/migrantworkers0809.pdf>

91 ראו למשל: דנה ויילר-פולק, **הדלת המסתובבת: ישראל נאבכת בגירוש המהגרים, אך מנפיקה אשורות חדשות**, 15.7.09, הארץ online, <http://www.haaretz.com/hasite/spages/1100270.html>; גלעד נתן, **בחינת הרפורמה בהעסקת עובדים זרים בענף הסיעוד, מרכז המחקר והמידע בכנסת**, דצמבר 2008, <http://www.knesset.gov.il/mmm/doc.asp?doc=m02167&type=doc>

רותי סיני, **למה משקיעה המדינה מאתיים מיליון שקלים בגירוש 50 אלף עובדים זרים? כדי לפנות מקום למאה אלף עובדים חדשים שיכניסו למאכזרים מיליארד שקלים**, 2.10.02, הארץ online, <http://www.haaretz.co.il/hasite/pages/ShArt.jhtml?itemNo=215228&contrassID=0>

92 **הישראלים הומופובים ומפוחדים ומגלים אי-סובלנות ביחס כלפי רוב המגזרים**, 7.8.09, הארץ online, <http://www.haaretz.com/hasite/spages/1105758.html>

כך עולה מהנתונים, אינו מרוצה מעצם קיומה של העלייה הזאת.⁹³ העמדות השליליות כלפי העולים מברית המועצות צפו ועלו השנה גם בהקשר של הרצח המזעזע של משפחת אושרנקו מראשון לציון, כאשר נודע כי החשוד במעשה הוא ממוצא רוסי.⁹⁴

אחד המגזרים שאליו הופנו שנאה והסתה ברמות גבוהות היו החרדים. בין אם בשל מקרים חריגים שהתפרסמו בנוגע לחשדות להתעללות של אמהות חרדיות בילדיהן, ושזכו לכינויים כגון "האם המרעיבה" ו"אמא טאליבן", בין אם בשל הפגנות החרדים נגד פתיחת חניונים בירושלים בשבתות ובין שמסיבות אחרות, הופנתה גזענות חריפה נגד כלל החרדים כקבוצה. כך, למשל, התעוררה מחאה סביב כניסתם של כמה חרדים להתגורר בשכונת רמת אביב, וסביב הכוונה לפתוח גן ילדים דתי בשכונה.⁹⁵ בתקשורת דווח על כנס מחאה של תושבים, שבו הוחלט "להמאס על החרדים את החיים בשכונה".⁹⁶ בכפר יונה חתמו תושבים על עצומה נגד הכוונה להקים ביישוב בית ספר של תנועת ש"ס.⁹⁷ בירושלים, ביטלה האוניברסיטה העברית מכרז לרכישת שני בניינים שבבעלותה בשכונת קריית יובל, בשל הלחץ שהופעל עליה שלא למכור אותם לקבוצות רכישה חרדיות.⁹⁸ היבט נוסף וחמור הוא אלימות. דומה כי בשנה החולפת הובילו השנאה, הגזענות וחוסר הסובלנות לאלמות בקנה מידה רחב במיוחד - הן בהיבט הבין-אישי, והן בהיבט החברתי. זו התבטאה, בעיקר בחצי השנה האחרונה, בסדרה של מעשי רצח מזעזעים שנדמית חריגה גם מבחינת מספר המקרים וגם מבחינת רמת האכזריות שהופגנה בהם. הרצח המזעזע ב"ברנוער" שבבית אגודת הלהט"ב (לסביות, הומואים, טרנסג'נדרים וביסקסואלים) בתל אביב, שארע בחודש אוגוסט,⁹⁹ גונה מקיר לקיר במערכת הפוליטית ובקרב אישי ציבור, אך בעומק השנאה כלפי חברי וחברות הקהילה הגאה אפשר היה להיווכח מתגובות גולשים באתרי האינטרנט¹⁰⁰

- 93 **מדד הדמוקרטיה הישראלית 2009: עשרים שנים לעלייה מברית המועצות**, המכון הישראלי לדמוקרטיה, http://www.idi.org.il/events1/Events_The_President%27s_Conference/2009/Pages/2009_main.aspx
- 94 לילי גלילי, **רצח משפחת אושרנקו | רצח אופי לעלייה הרוסית**, 7.11.09, הארץ online, <http://www.haaretz.com/hasite/spages/1126186.html?more=1>;
- לילי גלילי, **רצח משפחת אושרנקו בראשון לציון | מחקר של המשטרה: העלייה הרוסית לא העלתה את שיעור הפשיעה**, 6.11.09, הארץ online, <http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/1126383.html>;
- רוני ליבוביץ', **לנדבר: מחול השדים סביב רצח אושרנקו - גזענות לשמה**, 3.11.09, nana10, <http://news.nana10.co.il/Article/?ArticleID=675406>
- 95 קרין ספינגולד, **מלחמת דת ברמת אביב: הורי ביה"ס ארזים מאיימים לתבוע את העירייה**, nrg-מעריב, 23.7.09, <http://www.nrg.co.il/online/1/ART1/920/593.html>
- 96 יואב זיתון, **תושבי רמת אביב מתכוונים לסלק את החרדים**, 10.5.09, mynet, <http://www.mynet.co.il/articles/0,7340,L-3713551,00.html> וראו גם: גדעון לוי, **אנטישמיות בתל אביב**, 14.5.09, הארץ online, <http://www.haaretz.com/hasite/spages/1085408.html>
- 97 לירן טטרו, **כפר יונה: התושבים נגד בית הספר של ש"ס**, nrg-מעריב, 11.7.09, <http://www.nrg.co.il/online/54/ART1/914/798.html>
- 98 ניר חסון, **בעקבות הלחץ: באוניברסיטה העברית החליטו לא למכור לחרדים**, 27.7.09, הארץ online, <http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/1103182.html>;
- רוני מדזיני, **חרדים על ביטול המכרז ב-ם: אפרטהייד וצביעות**, 28.7.09, ynet, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3752999,00.html>
- 99 כזכור, אדם חמוש נכנס לבית האגודה בעת שהתקיים בו מפגש חברתי של בני נוער הומואים, לסביות, ביסקסואלים וטרנסג'נדרים, וירה לכל עבר. מהירי נהרגו ניר כץ, מדרין נוער במקום, והנערה ליז טרובישי, ונפצעו כעשרה צעירים וצעירות. ראו למשל: **רצח בברנוער**, באתר **אגודת הלהט"ב**: <http://www.glb.org.il/contentItems.php?sectionID=1145&parentID=664>
- 100 תום גולדהנד, **הטוקבקים שצונזרו - פרצופה של המדינה**, 2.8.09, walla, <http://news.walla.co.il/?w=/1530512>;
- הקהילה הגאה הגישה תלונה נגד קבוצה בפייסבוק**, 5.8.09, nana10, <http://news.nana10.co.il/Article/?ArticleID=655614>

ומהאופן שבו הגיבו חלק מבני המשפחות של הקרבנות, אשר הפנו להם עורף ברגעיהם הקשים ביותר. הגדיל לעשות אתר חרדי, שקרא להעמיד לדין את מנהלי "מועדון הסוטים" שבו אירע הרצח.¹⁰¹ חוסר הסובלנות השתקף גם בתגובות של גורמים בקהילה הגאה: אלה מיהרו להפנות את האצבע המאשימה כלפי הציבור החרדי,¹⁰² וזאת ללא כל מידע על נסיבות הרצח ובהעדר ממצא כלשהו הקושר את הרוצח למגזר כזה או אחר.

כותב העיתונאי אלוף בן:

"בהעדר עימות עם אויב חיצוני (לפחות בינתיים), שנת 2009 ראויה להיקרא 'שנת השנאה'. השיח הציבורי בישראל מתמקד בחודשים האחרונים במתקפות ארסיות נגד קבוצות ומגזרים: ערבים, חרדים, מתנחלים, חילונים-ליברלים. 'הם' מוצגים כאויבים רעים וחורשי מזימות, שיש לשבור את כוחם הפוליטי והחברתי. [...] היום לא מקובל להסית נגד מזרחים ויוצאי חבר המדינות או אתיופיה. בעקבות הרצח במרכז הקהילה הגאה, גם השמצות נגד הומואים ולסביות כבר אינן לגיטימיות. חבל רק שזה עלה בדם."¹⁰³

101 אורי בלאו, אתר אינטרנט חרדי מצא את האשמים בפרשת הרצח במועדון ההומו-לסבי: מנהלי המועדון, 20.8.09, הארץ online, <http://www.haaretz.co.il/hasite/pages/ShArt.jhtml?itemNo=1108907>

102 אילן גורן, "הסתה של רבנים ואנשי ציבור הביאו להתרת דמה של הקהילה", 2.8.09, nana10, <http://news.nana10.co.il/Article/?ArticleID=654661&sid=126>; אמנון מרנדה, "יור אגודת ההומו-לסבים: זה פשע של שנאת חינום", 2.8.09, ynet, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3755413,00.html>; איילה חנואל, "יש להיזהר בהאשמת מגזרים ברי בת"א", 3.8.09, walla, <http://news.walla.co.il/?w=/1/1531484>

103 אלוף בן, שנת השנאה, 12.8.09, הארץ online, <http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/1106913.html>